

Аннотація

Статья посвящена истории сотрудничества международных организаций в области создания электронных ресурсов, в частности в разработке Международного стандарта архивного описания. Определен вклад канадских архивистов в развитие этого актуального направления современного архивоведения.

Сделан акцент на том, что архивное дело различных стран как отрасль, тесно связана с формированием официальных документальных ресурсов государства и источников историко-культурного наследия, что именно она одной из первых начала втягиваться в процессы информатизации общества.

Ключевые слова: *архивные электронные ресурсы, цифровые архивные технологии, Международный совет архивов, дескриптивные стандарты, Международный стандарт архивного описания, архивные ресурсы Канады.*

Annotation

The article is devoted to the history of cooperation between international organizations in the field of archival digital resources, particularly in the development of international standards of archival description. The Canadian archivists' contribution to the development of this modern archival direction was defined.

The emphasis has been made on the fact that different countries archiving as a sector is closely linked with the formation of the official documentary sources and resources of the state historical and cultural heritage that it is one of the first to get involved in the building of information society. It is underlined that the invention of Internet technology has allowed countries to join efforts in the elaboration of common approaches and principles, including distribution of documents agreed at international forums and meetings. It is proved that in 2004, the focus in Canada was aimed at creating a common integrated system of information on the composition of archival resources and national electronic network. It is concluded that understanding of the importance of conservation and use of archival heritage has led to a significant material support to the process of informatization public records from the Canadian government. Canada actively participated in the creation and implementation of standards for archival data initiated by the ICA. The main relevant standards in the field of digital archival resources were: MARC-format (Machine Readable Cataloguing) (with national variations), MODS (Metadata Object Description Schema), METS (Metadata Encoding and Transmission Standard), PREMIS (Preservation Metadata - Implementation Strategies), DCMI (Dublin Core Metadata Initiative), in developing the participation of national institutions (including libraries) Canada. Although national standards in the process of reconciliation have been brought into line with international, they retained their specificity.

Keywords: *archival digital resources, archival digital technology, the International Council on Archives, descriptive standards, General International Standard Archival Description, Canadian archival resources.*

УДК 94(477.83/.86): 94(498) “1919”

**Андрій КОРОЛЬКО
(Івано-Франківськ)**

**РУМУНСЬКА ОКУПАЦІЯ ПОКУТТЯ Й ГАЛИЦЬКОЇ ГУЦУЛЬЩИНИ
(ТРАВЕНЬ–СЕРПЕНЬ 1919 р.):
ПЕРЕДУМОВИ, ПЕРЕБІГ, НАСЛІДКИ**

У статті висвітлено румунську окупацію Покуття й Галицької Гуцульщини в ході національно-визвольних змагань західних українців (травень – серпень 1919 р.).

Охарактеризовано дипломатичні і військові плани Румунії, Польщі, Антанти щодо захоплення південно-східної частини Галичини; висвітлено перебіг наступальної операції «Покуття», проведеної румунськими військами у кінці травня 1919 р., показано причини поразок українських збройних частин; розкрито особливості становлення окупаційного режиму в краї, простежено непрості взаємини румунської і польської військової адміністрації щодо захоплених земель в червні – серпні 1919 р.

Ключові слова: *Покуття, Галицька Гуцульщина, Антанта, окупація, окупаційна влада, військова адміністрація.*

На плечі молодой держави Західно-Української Народної Республіки (Західної області Української Народної Республіки) впав весь тягар українсько-польської війни 1918–1919 рр. Погіршилось становище для західних українців навесні 1919 р., коли на українсько-польському фронті відбувалися докорінні зміни в розстановці сил: з Франції сюди прибула 80-тисячна армія генерала Й. Галлера, сформована з польських військовополонених, колишніх австрійських солдатів і офіцерів. Ситуацію ускладнила втручання румунських військ на південно-східні кордони Галичини і окупація Покуття й Галицької Гуцульщини наприкінці весни 1919 р.

Важливим джерелом для дослідження означеної проблеми є мемуари. Серед праць такого характеру слід виокремити свідчення очевидців подій і спогади В. Бемка [1], М. Бурнадза [2], І. Велигорського [3] та інших [4], які детально висвітлили перші дні окупації Покуття й Галицької Гуцульщини румунськими військами.

Певну інформацію почерпнули з періодичних видань центральних і повітових органів влади та партійно-політичного життя ЗУНР, румунської влади на Буковині: «Покутський Вістник», «Нове життя», «Український прапор», «Czernowitzer Morgenblatt», «Allgemeine Zeitung Tagblatt». Джерелознавча цінність цього корпусу документів полягає в тому, що тут поміщувались матеріали про причини і перебіг наступу румунських військ на Покуття й Галицьку Гуцульщину, становище краю після загарбання.

Незважаючи на те, що українсько-польська війна 1918–1919 рр. знайшла відображення у дослідженнях багатьох українських авторів: О. Добржанського, О. Карпенка, О. Красівського, М. Кугутяка, В. Литвина, К. Науменка, С. Макарчука, О. Павлишина та інших, проте мало зверталось уваги питанню румунської окупації Покуття й Галицької Гуцульщини 1919 р. у ході національно-визвольних змагань західних українців. Поглиблено займались вивченням цієї проблеми Костянтин та Володимир Кройтор [5; 6;

7], Микола Литвин[8], Іван Монолатій [9], а також румунський історик Марін Станеску [10].

Метою статті є комплексне дослідження румунської окупації Покуття й Галицької Гуцульщини у ході національно-визвольних змагань західних українців (травень – серпень 1919 р.). Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: охарактеризувати дипломатичні і військові плани Румунії, Польщі, Антанти щодо захоплення південно-східної частини Галичини; висвітлити перебіг наступальної операції «Покуття», проведеної румунськими військами у кінці травня 1919 р., показати причини поразок українських збройних частин; розкрити особливості становлення окупаційного режиму в краї, простежити непрості взаємини румунської і польської військової адміністрації щодо захоплених земель (червень – серпень 1919 р.).

Румунська окупація Покуття й Галицької Гуцульщини (нині територія Городенківського, Снятинського, Коломийського, Тлумацького, Тисменицького, Косівського, Верховинського і Надвірнянського районів Івано-Франківської області) стала результатом дипломатичних взаємин польського та румунського військового керівництва, а також Антанти. Дослідник Микола Литвин вважає, що у військовій сфері Польщі вигідною була агресивність Румунії щодо українців, бо це послаблювало південний відтинок фронту українсько-польської війни й відволікало немало військово-матеріальних ресурсів ЗУНР [8, с. 368]. Тому вже на початку 1919 р. Варшава встановила тісні військово-дипломатичні стосунки з Бухарестом, куди скерувала військову місію генерала С. Лямезана (голова), майора О. Борка (військовий аташе) та ін. При командуванні румунського війська у Буковині було сформовано польське військове представництво. Полки прагнули залучити військовий потенціал Румунії до спільних дій проти українців.

У свою чергу Антанта, побоювалась експорту більшовицької революції на захід, а тому вважала радянську Росію дестабілізуючим чинником, що заважала наведенню післявоєнного міжнародного порядку. Її керівництво терміново вживало запобіжних заходів. На засіданні Ради Чотирьох 27 березня за участю Вільсона, Клемансо, Ллойд-Джорджа та Орlando головнокомандувач союзного війська маршал Фош рішучо заявив: «Щоб зупинити проникнення більшовизму, потрібно створити бар'єр з Польщі і Румунії, закривши Лемберзький прохід (захопивши Східну Галичину. – *А.К.*)» [8, с. 369]. Керівництво держав Антанти пропонувала румунському прем'єр-міністру І. Братіану погодитися на створення спільного польсько-румунського антибільшовицького фронту. До того ж Польща в умовах

складних перипетій українсько-польської війни домагалась від Румунії здійснення рішучих антиукраїнських військових акцій [11, с. 356].

Румунські війська готувались захопити південно-східну частину Галичини. 13 січня 1919 р. генерал Я. Задік віддав наказ про введення стану облоги у Кіцманському, Заставненському, Вашківському, Сторожинецькому повітах, тобто якраз на тих буковинських землях, які безпосередньо прилягали до Покуття і Галицької Гуцульщини. Ведучи підготовку до військової акції проти ЗО УНР, румунський уряд домагався рішучих репресивних заходів щодо тих, хто з румунською окупацією Буковини переїхав до Галичини. Протягом другої половини квітня – початку травня 1919 р. за вказівкою Міністерства внутрішніх справ було дано розпорядження за № 291 всім постам, кожному жандарму зокрема, підготувати списки осіб, «... які брали участь в політичному житті краю, а ... особливо тих, що виїхали на Україну, визначити, чи вони увійшли там до війська, що роблять, чим займаються ...» [12, арк. 1]. Префекти повітів, які безпосередньо прилягали до Покуття й Галицької Гуцульщини, зобов'язувались щотижня давати письмову інформацію про стан і настрої місцевого населення [7, с. 232–233]. «Покутський Вістник» повідомляв про прибуття до м. Коломиї транспорту з буковинськими українцями, прогнаних з Буковини окупаційною румунською владою: «В неділю, дня 11 мая приїхав до Коломиї транспорт буковинських виселенців, зложений з 52 вагонів, де їхало 500 людей ... Є се люди, усунені від дотеперішніх занять та прогнані румунами. Від сих наших братів, прогнаних з рідної землі румунським наїзником, довідуємося, як живеться нашим буковинським братам в тяжкій неволі. З цього й бачимо що було би з нами, колиби до нас прийшов ворог. Багато українських народніх учителів усунено, а на їх місце прислано румунів, які нашої мови не знають...» [13; 14, с. 407].

Уряд ЗО УНР намагався застрахуватись від можливої агресії Румунії дипломатичним шляхом. Державний секретаріат ухвалив рішення не проводити мобілізацію «в цілі виступу оружно проти Румунії ... із жаданням таких самих запорук із сторони Румунії» [7, с. 231]. Але стривоженість української влади посилювалась, оскільки протягом кінця зими – початку весни 1919 р. спостерігалась концентрація румунських військ на пограниччі з Покуттям. Була здійснена спроба порозумітись через переговори з румунським генералом Я. Задіком стосовно узгодження кордонів держав. Прийнято наступне рішення: «українські відпоручники мають удатися до Букарешту та вести переговори з румунським правительством в цілі

управління тимчасових відносин між українською та румунською державою...» [15].

Отримавши згоду Антанти, румунський уряд дав розпорядження генеральному штабу розробити план військової операції щодо захоплення краю. Після затвердження плану під кодовою назвою «Покуття», король Фердинанд особисто інспектував війська. Відповідно до плану військової операції, румунська армія повинна була перейти галицько-буковинське пограниччя і зайняти територію Східної Галичини між Карпатами і Дністром по лінії Надвірна – Отинія – Незвисько. Начальник румунського Генштабу генерал К. Презан наказував командуванню 8-ої дивізії, що «... Румунія безпосередньо зацікавлена в тому, щоб контролювати залізницю Чернівці – Коломия – Городенка, Коломия – Рахів – Сігет, якими здійснюється зв'язок між Буковиною і Трансільванією...» [16, с. 165]. Він вимагав, щоб румунські війська уникали конфліктів з армією ЗО УНР, мотивуючи це тим, що нібито «... Румунія прагне підтримувати доброзичливі стосунки зі своїми сусідами» [10, р. 11].

Для виконання операції румунські війська було поділено на три групи. Перша, центральна група, згідно з планом операції повинна була вести наступ у напрямку Неполоківці – Снятин – Коломия. Північна група здійснювала наступ у напрямку Киселів – Городенка – Незвисько. Південній групі, відповідно до диспозиції командування, було поставлене завдання вести наступ у напрямку Вашківці – Залуччя – Вижниця – Кути – Косів. Командувати операцією «Покуття» румунський генштаб доручив полковнику Г. Лічу [11, с. 357].

Польський аташе 13 травня 1919 р. повідомляв у Генеральний штаб, що на румунському кордоні українці мають невеликі сили: близько 1 000 багнетів, 4 скоростріли і 8 гармат. Крім того, у запіллі в районах Заліщик – 1 000, Снятина і Коломій – по 500, Станиславова – 2 000 багнетів, а також по 30 – 300 у повітах; разом не більше 3 000 багнетів. У доповідній записці зазначалося, що 8-ма румунська дивізія піхоти генерала Я. Задіка на Буковинському фронті має три піхотні (по 2 тис. багнетів) та кінний і гарматний (16 гармат) полки. На інших напрямках Румунія має 4-ту, 9-ту і 10-ту піхотні та 1-шу кінну дивізії [8, с. 370]. 22 травня 1919 р. Бухарест інформував польський Генеральний штаб, що вранці наступного дня 8-а дивізія піхоти розпочинає наступ і на першому етапі операції має досягнути лінії Надвірна – Отинія – Городенка, а також захопити неушкодженими мости на р. Дністрі в м. Заліщиках і с. Нижневі [8, с. 370].

Напередодні наступу румунських військ прикордонна стежа Снятинського повіту постійно рапортувала до Окружної військової команди м. Коломиї про пожвавлення на протилежній стороні кордону. У суботу, 3 травня 1919 р. румунський військовий розвідувальний літак розкинув над м. Коломиєю листівки, надруковані польською, німецькою та українською мовами, які залякували населення швидким приходом більшовиків: «... звідомлення були призначені для околиць, зайятих большевиками, а разом як осторога для нас, якщо ми би допустили в нашій державі до розвитку большевизму» [17]. За п'ять днів до загального наступу румунських військ на Покуття й Галицьку Гуцульщину, українська прикордонна варта у м. Снятині інформувала про мобілізацію румунських військ – замість прикордонників з'явилося багато кінноти, до того ж там знаходився відділ польських уланів [1, с. 821; 2, с. 33].

Готуючись до збройного виступу проти ЗО УНР, румунський генеральний штаб 22 травня 1919 р. в ультимативній формі вимагав від окружного військового командування м. Коломиї звільнити територію від кордону з Буковиною до залізничної лінії Станиславів – Коломия: «Змушені необхідністю встановити зв'язок між буковинським і північно-трансільванським фронтами і з огляду на обставину, що цей зв'язок може бути установлений тільки через оволодіння залізничною лінією Коломия – Мармарош-Сігет, наші окупаційні війська на Буковині отримали наказ вранці 24 числа цього місяця просунутися вперед і зайняти згадану залізничну лінію. Водночас верховне командування румунської армії видало інструкцію, щоб при виконанні цього чисто військового завдання ми оминали сутичок з вашими військами» [14, с. 411]. Окрім цього, під виглядом боротьби з угорським комуністичним режимом, румунський уряд зажадав від українців протягом 24 годин (за іншими даними – 12 годин [18]) передати в розпорядження румунського війська залізницю: «... усунути українські війська із залізничних шляхів (Снятин, Коломия, Хриплин, Делятин, Ясіня) та з повітів лежачих при цих шляхах, бо вимагають того стратегічні румунські пляни проти Мадярів. Жадання своє оправдовує румунський комендант приказом своєї влади за згодою Антанти» [4, с. 14; 8, с. 370].

Сучасники тогочасних подій засвідчують про неготовність українських військових формувань зупинити ворога на прикордонні, оскільки головна увага приділялася організації опору полякам на фронті в українсько-польській війні 1918–1919 рр.: «З початку вся увага Окружної Військової Команди в Коломиї була звернена на організування похідних куренів чи сотень для львівського фронту, та тим самим занедбано частинно

забезпечення від румунів» [1, с. 819]. Поручик Микола Бурнадз, який очолював третю сотню прикордонної сторожі у м. Снятині, повідомляв, що українські воїни в організації охорони рубежу були невишколеними, румунських прикордонників на буковинській стороні р. Пруту і р. Черемош було удвічі-тричі більше [2, с. 32].

Ще одною причиною неорганізованості напередодні наступу румунських військ сучасники вважали неправомірну військову диктатуру керівника Окружної військової команди у м. Коломиї Теодора Примака [18]. Не було спільної позиції місцевого українського військового командування після того, коли було повідомлено про наступ румунських військ. У ході обговорення на нараді Окружної військової команди у м. Коломиї міркування стосовно дислокації військових частин були різними. Одні вважали здійснити негайну загальну мобілізацію воїнів на українсько-румунському пограниччі. Інші ж навпаки висловлювались про неготовність зустріти ворога: «На цілім румунським фронті від Городенки до Жабього (нині районний центр смт Верховина Івано-Франківської обл. – *А.К.*) є трохи більше як два куріні. По окопах самі новобранці...». Дехто радив стягнути все військо і піти в гори, де мали б допомогти гуцули, на що інші перечили: «Там згинемо за тиждень з голоду, бо Гуцули самі голодують і вмирають» [4, с. 15]. Важко було обрати правильний крок ще й тому, що Державний секретаріат військових справ ЗО УНР не прийняв відповідних дипломатичних чи військово-стратегічних рішень у вирішенні проблеми. Окружна військова команда зійшлася на тому, що збірним пунктом для евакуйованих частин мало стати с. Нижнів над р. Дністром (зараз село Тлумацького району Івано-Франківської обл.). Однак не вдалося зупинити військовий хаос: «З артилерійського Коша дві пушки майже без обслуги. Ледви дотяглись до Нижнева... Саперський склад із масою матеріялу, складом екразиту, кілька інших магазинів та складів, навіть харчеві склади – осталися для Румунів, бо навіть мріяти годі було про їх вивезення, коли підстаршини та стрільці ще з раня їх опустили, позабиравши вози та коні» [4, с. 16–17].

Двадцять четвертого травня 1919 р. румунські війська вторглися на територію Покуття й Галицької Гуцульщини. Державний Секретаріат віддав наказ військам УГА у м. Коломиї не чинити збройного опору і розпочати евакуацію. Румунські війська безперешкодно просувалися територією краю, не зустрічали серйозного опору. Лише в м. Коломиї та декількох селах між окупантами і УГА відбулись незначні сутички. Украй невдалою виявилася доля снятинського куреня прикордонної сторожі, яка фактично першою

зустрічала наступ ворога. Її керівник сотник Небиловець замість того, щоб зі своїми військовими загонами здійснювати спротив, 24 травня 1919 р., увійшов до складу місії Державного секретаріату військового справ на чолі зі Степаном Витвицьким у переговорах з керівництвом румунських військ. А тому триста скорострілів опинились у руках ворога. Лише частина воїнів на чолі з чотарем М. Бурнадзом зуміла вирватись з лещат ворога і відступити до м. Коломиї. Натомість, надзвичайно злагоджено діяв загін військових новобранців поручика Голоти, дислокований у м. Заболотів (нині смт Заболотів Снятинського району Івано-Франківської обл.). Вирушивши до м. Коломиї, а потім і до м. Станиславова, цей загін зумів призупинити грабування польськими військовополоненими харчів, амуніції, озброєння. Успішно прорвалися до с. Нижнева прикордонний курінь городенківської військової залоги під керівництвом сотника Світлика та Буковинська сотня [4, с. 19]. Військові частини у с. Нижнів Товмацького повіту очолив поручик Володимир Бемко.

Вістка про напад румунських військ спричинили загальну паніку серед населення м. Коломиї, а українські військові загони отримали наказ про евакуацію бойових відділів та державного майна. Першими з міста виступили похідні коші коломиїських полків, загальним числом 15 старшин та 295 стрільців. Координувати відступ було доручено поручиками Максимові Микитюкові й Кардашеві [1, с. 822].

До кінця травня 1919 р. фактично вся територія Покуття й Галицької Гуцульщини була окупована румунськими військами. Румунська періодична преса розглядала захоплення цих територій не як ворожий акт, а лише виключно для того, щоб встановити залізничне сполучення між Буковиною і Керешмезе (тепер селище Ясіня Рахівського району Закарпатської обл.), де б мали зупинитись румунські війська. Відповідно була підготовлена прокламація, яку розкидали з літаків у м. Коломиї та його околицях. У листівці стверджувалося, що румунська армія не вступила в Галичину, щоб вести війну з українською армією чи місцевим населенням. «Тому ми просимо – вказувалось у прокламації – всіх солдатів і цивільних осіб з зайнятої нами території добровільно здати всю зброю, амуніцію й інші військові матеріали і продовжувати виконувати свої щоденні заняття». Окупаційна влада гарантувала поважати життя і власність всіх мешканців, котрі не чинитимуть актів ворожості; згідно зі старими крайовими законами під наглядом румунської армії буде надалі здійснюватися тутешніми чиновниками управління владою [19; 14, с. 413–414]. Німецькомовна газета «Allgemeine Zeitung Tagblatt» цитувала повідомлення з газети «Vestea» про

те, що справжньою метою окупації румунськими військами Покуття було надати допомогу Польщі у війні проти ЗО УНР: «... Цим було досягнуто довгоочікуване сполучення з польськими військами поблизу Станиславова, а не поблизу Коломиї. Завдяки окупації Покуття досягнуто сполучення Буковини з північним Мармарошем, котре для нашого майбутнього захисту є необхідним...» [20; 14, с. 414].

Реальна загроза нападу на південно-східні кордони західноукраїнської держави стали несподіванкою для керівництва ЗО УНР і поставили в її критичне становище. Ще напередодні румунської окупації Покуття й Галицької Гуцульщини на засіданні Державного Секретаріату 21 травня 1919 р. висувалися різні пропозиції для виходу із непростой військово-політичної ситуації. Зокрема, С. Витвицький пропонував капітулювати перед Румунією, яка «виступає з рамена Антанти», Є. Петрушевич і К. Левицький надіялися утворити федерацію з Чехословаччиною, інші – «дати розпорядження місцевим органам залишатися на місці і перед силою уступити» [11, с. 357–358]. Натомість, українська влада УНР засудила військовий крок окупації румунами південно-східної частини Галичини. Про це свідчить нота протесту надзвичайного посла УНР в Румунії Юрія Гасенка міністру закордонних справ Румунії, підготовлена 28 травня 1919 р. [21, с. 491–492].

Для керівництва окупованими землями румунською владою було утворено територіальний Комітет Покуття, який очолив Г. Лічу. Захопивши Покуття й Галицьку Гуцульщину румунські війська з'єдналися зі своїми ж частинами, розташованими в Північній Трансільванії. Генеральний штаб призначив Я. Задіка комендантом групи військ, розташованих на Буковині, Покутті і в Північній Бессарабії. Через деякий час, 5 червня 1919 р., штаб 8-ої дивізії передислокувався з м. Коломиї до м. Чернівців.

Двадцять восьмого травня 1919 р. після зустрічі командира 8-ої румунської дивізії генерала Я. Задіка з польським генералом Кралічеком вирішено створити спільне військове командування в м. Коломиї та цивільну адміністрацію. Наприкінці травня 1919 р. польське керівництво скерувало на Покуття й Галицьку Гуцульщину свої частини. Повіти стали очолювати військові командири, які підпорядковувались територіальному Комітету. Ріка Дністер була поділена на сектори. Обговорено й порядок відступу румунської армії з Покуття [5, с. 309].

Костянтин Кройтор стверджував, що румунська влада намагалася приборкати неправомірні дії поляків, які в ході відступу військових частин на Покутті намагалась перебрати у свої руки місцеву владу і звільнити з

адміністративних посад українців. У відповідь румунським військовим керівництвом у трьох повітах Покуття й Галицької Гуцульщини префектами були призначені поляки, а їх заступниками – українці. В інших трьох повітах префектами призначено українців, а їх заступниками – поляків [5, с. 309]. Зокрема, старостами українських повітів у м. Печеніжині став Геник, в м. Городенці – Г. Мартинець, у м. Косові – А. Лепкий [22].

Проведено розмежування сфер дій польських та румунських військовиків. Приміром, коли 31 травня 1919 р. польський командувач просив генерала Я. Задіка дозволити залишитися в м. Надвірній, то йому було відмовлено. Причина полягала в тому, що польські війська повсюдно сіяли страх та паніку, вбиваючи цивільне населення, а українці просили румунських військових «взяти під захист українську адміністрацію та її службовців на Покутті й на частині території на північний схід від Дністра». Зважаючи на «... негідну поведінку офіцерів і нижніх чинів...» польської армії, місцеве населення просили румунських військовиків взяти під захист українську адміністрацію та її службовців не лише на Покутті, а й на частині території на північний схід від р. Дністра [5, с. 310]. Невідомий дописувач часопису «Український прапор» повідомляв, що військова бригада Желіговського, зібрана з польських військових частин Добровольчої армії А. Денікіна, здійснювала ганебні пограбування місцевого населення «починаючи з Буковинського кордону, аж до румунсько-польського кордону коло Отинії, ні одно село, ні одно містечко не мало щастя не бути пограбованим синами «шляхетного» народу» [22]. Автор оригінально резюмував: «Але все це нічого супроти, що життю Українців під Румунами не має ніякої угрози. У в тому нещастю, яке Румуни принесли Українцям, вдаривши в їх зади, є те щастя, що українське громадянство не зазнало того пекла мук, яке від Поляків терплять Українці в Самборі, Стрию, Станиславові і т. д.» [22].

У свою чергу, поляки були незадоволені тим, як веде себе румунська військова адміністрація на окупованій території. У доповідній записці від 27 червня 1919 р. на ім'я МЗС Польщі польський офіцер зв'язку поручик Городинський вказував, що румунська влада чим раз гірше ставиться до польського населення Покуття. Зокрема, комендант м. Коломиї капітан Міронеску називає польських солдатів бандитами. Румунські урядовці бояться українців, а тому з ними приятелюють, набирають на жандармську службу. Поляків усувають з чиновницьких посад, закривають польськомовні школи. Зараз Покуття є пристановищем для збору напіврозбитих українських військових частин, що є небезпечним для поляків [23, с. 126–128].

Окупаційна влада увела в грошовий обіг румунську валюту – лей, скасувавши обов'язковий курс української гривні. Це призвело до скрутного матеріального становища населення краю: місцеві спекулянти за не вигідним курсом розмінювали гривні на румунські леї (грошова вартість гривні знижувалась на 35–50 %)[22]. Румунські військові реквізували усе майно після відступу військ УГА (склади зброї, амуніції, продовольства, залізничні потяги), створені спеціальні комісії в м. Коломиї, м. Отинії та м. Чернівцях, які зайнялися інвентаризацією та оцінкою усього пожитку. Проте більшість продовольства роздали місцевому населенню, а решту оприбуткували і вивезли до Румунії. Про це свідчить телеграма міністерства закордонних справ Польщі представникові в Бухаресті від 18 червня 1919 р. про становище на Покутті й Галицькій Гуцульщині, окупованими румунськими військами. У ній вказувалося, що румунська влада не може призупинити на Галицькій Гуцульщині більшовицькі й антипольські акції місцевого населення, зокрема виступи в м. Печеніжині і м. Косові. Водночас румуни реквізують військові та сільськогосподарські машини і без реєстрації вивозять на Буковину. Це не відповідає союзним намірам польсько-румунського співробітництва [23, с. 121–122].

Думки сучасних українських істориків розходяться в тому, чи вважати румунський окупаційний лад жорстоким по відношенню до українства. Микола Литвин вважає, що на території Покуття й Галицької Гуцульщини румунська влада встановила жорстокий режим, заборонивши проводити збори та носити зброю, обмеживши пересування громадян, запровадивши цензуру преси. «Виховна» роль було покладено на армію, якій дозволили застосовувати реквізиції та жорстокі тілесні покарання[8, с. 370–371]. Натомість Костянтин Кройтор стверджував, що румунська адміністрація відновила залізничний рух, стимулювала відновленню торгівлі, забезпечила нормальне функціонування лікувальних закладів, сприяла відновленню виробництва шляхом відміни митних зборів, забезпечила позику румунських банків. Завдяки вжитим політико-адміністративним заходам та своїм загальним діям румунська армія протягом трьох місяців утримувала стабільність на Покутті [6, с. 87].

Після того, як 3 липня 1919 р. польські війська розпочали наступ проти армії ЗУНР, румунське командування переглянуло дислокацію військ на півночі Бессарабії, Буковини та на Покутті й протягом 17–25 серпня 1919 р. евакуювало румунські війська з Покуття й Галицької Гуцульщини. На основі попередньої домовленості встановлено військовий кордон від с. Бабин на р. Дністрі (нині с. Середній Бабин Калуського району Івано-Франківської

обл.) до с. Яблуниця на р. Білому Черемоші (нині с. Яблуниця Верховинського району Івано-Франківської обл.) [24, с. 497]. Територія південно-східної частини Галичини опинилася в руках Польщі.

Отже, румунська окупація Покуття й Галицької Гуцульщини відповідала планам Антанти щодо стримування більшовизму, а Польщі була вигідною на завершальному етапі українсько-польської війни, оскільки відволікало на південному фронті немало військово-матеріальних ресурсів ЗО УНР. Захоплення південно-східної частини Галичини вважаємо доволі легким, оскільки румунські військові частини були підготовленими до такого кроку. Слід також визнати про неготовність українських військових частин обороняти Покуття й Галицьку Гуцульщину, оскільки головна увага була звернена на ведення українсько-польської війни на інших фронтах. Керівництвом ЗО УНР не прийнято рішучих дипломатичних і військово-стратегічних рішень у вирішенні проблеми. Окупація краю була центром протиріч румунського і польського військового командування. Причому, як засвідчують джерела, місцеве українське населення просило допомоги від румунської окупаційної влади призупинити пограбування і здирства польських військовиків. Однак після завершення українсько-польської війни у ході румунсько-польських домовленостей у другій половині серпня 1919 р. Покуття й Галицька Гуцульщина опинилися під владою Польщі.

Джерела та література:

1. Бемко В. Напад румунів на Покуття 24 травня 1919 / Володимир Бемко // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія: Видання Комітету Коломийян, 1988. – С. 819–824.
2. Бурнадз М. На українсько-румунському пограниччю. Спомин / М. Бурнадз // Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник матеріалів із поясненнями та вступним словом зладив Михайло Бажанський. – Дітройт, 1979. – С. 30–41.
3. Велигорський І. З Городенки під Нижнів / Іван Велигорський // Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник матеріалів із поясненнями та вступним словом зладив Михайло Бажанський. – Дітройт, 1979. – С. 11–14.
4. 3 днів тривоги на Покутті. Хроніка 23–28 травня 1919 р. // Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник матеріалів із поясненнями та вступним словом зладив Михайло Бажанський. – Дітройт, 1979. – С. 14–30.
5. Кройтор К. Проблема Покуття під час польсько-української війни / Костянтин Кройтор // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Вип. 6: Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. – Львів, 2000. – С. 309–310.
6. Кройтор К. Румунська історіографія про Покуття в часи ЗУНР / Костянтин Кройтор // Ямгорів. Літературно-мистецький і краєзнавчий журнал. – Снятин: ПрутПринт, 2000. – Ч. 11–12. – С. 84–90.

7. Кройтор В. Проблема Покуття у відносинах між Румунією і ЗУНР / Володимир Кройтор // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. На пошану професора Олександра Карпенка. – 2001. – Ч. 5–6. – С. 231–235.
8. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 / Микола Литвин. – Львів: Інст. українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. – 488 с.
9. Монолатій І. Коломия в часи Західно-Української Народної Республіки / Іван Монолатій. – Коломия, 2000. – 80 с.
10. Stănescu M. C. Operația Rociția. Mai – august 1919 / M. Stănescu // Magazin istoric. – București. – Ianuarie 1995. – P. 10–14.
11. Західно-Українська Народна Республіка, 1918–1923: Ілюстрована історія. – Львів; Івано-Франківськ: Манускрипт–Львів, 2008. – 524 с.
12. Державний архів Чернівецької області. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 17.
13. Буковинські гаразди // Покутський Вістник. – 1919. – 15 травня.
14. Добржанський О. Змагання за українську державність на Буковині (1914–1921). Документи і матеріали / Олександр Добржанський, Володимир Старик. – Чернівці: Чернівецька обласна друкарня, 2009. – 512 с.
15. Нове життя. – 1919. – 14 березня.
16. Покуття. Історико-етнографічний нарис. – Львів: Манускрипт–Львів, 2010. – 456 с.
17. Румунські звідомлення // Покутський Вістник. – 1919. – 8 травня.
18. З румунської окупації // Український прапор. – 1919. – 8 серпня.
19. CzernowitzerMorgenblatt (Чернівці). – 1919. – 27 травня.
20. AllgemeineZeitungTagblatt (Чернівці). – 1919. – 4 червня.
21. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали: у 5-х томах. Том 5: у трьох книгах. – Книга 1 Зовнішня політика і міжнародне становище. 1918–1919 рр. / Укладачі: О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ: Місто–НВ, 2009. – 944 с.
22. Український прапор. – 1919. – 15 серпня.
23. Західно-Українська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-х томах. Том 3 у двох книгах. Книга 1 / Керівник роботи і відп. редактор О. Карпенко. – Івано-Франківськ: Лілея–НВ, 2005. – 644 с.
24. Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.) [Кол. моногр.] / В. М. Ботушанський, С. М. Гакман, Ю. І. Макар та ін. За заг. ред. В. М. Ботушанського. – Чернівці: Рута, 2005. – 744 с.

References

1. Bemko V. Napad rumunivnaPokuttia 24 travnia 1919 / Volodymyr Bemko // Kolomyiay Kolomyishchyna. Zbirnyk spomyniv i statei pro nedavnie mynule. – Filadelfia: Vydannia Komitetu Kolomyian, 1988. – S. 819–824.
2. Burnadz M. Na ukrainsko-rumunskomu pohranychu. Spomyn / M. Burnadz // Vidnovlennia Ukrainskoi Derzhavy 1918 roku. Zbirnyk materyialiv iz poiasnenniamy ta vstupnym slovom zladyv Mykhailo Bazhanskyi. – Ditroit, 1979. – S. 30–41.
3. Velyhorskyi I. Z Horodenky pid Nyzhniv / Ivan Velyhorskyi // Vidnovlennia Ukrainskoi Derzhavy 1918 roku. Zbirnyk materyialiv iz poiasnenniamy ta vstupnym slovom zladyv Mykhailo Bazhanskyi. – Ditroit, 1979. – S. 11–14.

4. Z dniv trivohy na Pokuttii. Khronika 23–28 travnia 1919 r. // Vidnovlennia Ukrainskoi Derzhavy 1918 roku. Zbirnyk materialiv iz poiasnenniamy ta vstupnym slovom zladyv Mykhailo Bazhanskyi. – Dytroit, 1979. – S. 14–30.
5. Kroitor K. Problema Pokuttia pid chas polsko-ukrainskoi viiny / Kostiantyn Kroitor // Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist / Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. – Vyp. 6: Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika: istoriia i tradytsii. – Lviv, 2000. – S. 309–310.
6. Kroitor K. Rumunska istoriohrafiiia pro Pokuttia v chasy ZUNR / Kostiantyn Kroitor // Yamhoriv. Literaturno-mystetskyi i kraieznavchyi zhurnal. – Sniatyn PrutPrynt, 2000. – Ch. 11–12. – S. 84–90.
7. Kroitor V. Problema Pokuttia u vidnosynakh mizh Rumuniieiu i ZUNR / Volodymyr Kroitor // Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys. Na poshanu profesora Oleksandra Karpenka. – 2001. – Ch. 5–6. – S. 231–235.
8. Lytvyn M. Ukrainsko-polska viina 1918–1919 / Mykola Lytvyn. – Lviv : Inst. ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy; Instytut Tsentralno-Skhidnoi Yevropy, 1998. – 488 s.
9. Monolatii I. Kolomyia v chasy Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky / Ivan Monolatii. – Kolomyia, 2000. – 80 s.
10. Stănescu M. C. Operația Pocuția. Mai – august 1919 / M. Stănescu // Magazin istoric. – Bucuresti. – Ianuarie 1995. – P. 10–14.
11. Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika, 1918–1923: Iliustrovana istoriia. – Lviv; Ivano-Frankivsk : Manuskrýpt–Lviv, 2008. – 524 s.
12. Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti. – F. 6. – Op. 1. – Spr. 17.
13. Bukovynski harazdy // Pokutskyi Vistnyk. – 1919. – 15 travnia.
14. Dobrzhanskyi O. Zmahannia za ukrainsku derzhavnist na Bukovyni (1914–1921). Dokumenty i materialy / Oleksandr Dobrzhanskyi, Volodymyr Staryk. – Chernivtsi: Chernivetska oblasna drukarnia, 2009. – 512 s.
15. Nove zhyttia. – 1919. – 14 bereznia.
16. Pokuttia. Istoryko-etnohrafichnyi narys. – Lviv: Manuskrýpt–Lviv, 2010. – 456 s.
17. Rumunski zvidomlennia // Pokutskyi Vistnyk. – 1919. – 8 travnia.
18. Z rumunskoi okupatsii // Ukrainskyi prapor. – 1919. – 8 serpnia.
19. Czernowitzer Morgenblatt (Chernivtsi). – 1919. – 27 travnia.
20. Allgemeine Zeitung Tagblatt (Chernivtsi). – 1919. – 4 chervnia.
21. Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika 1918–1923. Dokumenty i materialy: u 5-kh tomakh. Tom 5: u trokh knykh. – Knyha 1 Zovnishnia polityka i mizhnarodne stanovyshe. 1918–1919 rr. / Ukladachi: O. Karpenko, K. Mytsan. – Ivano-Frankivsk: Misto–NV, 2009. – 944 s.
22. Ukrainskyi prapor. – 1919. – 15 serpnia.
23. Zakhidno-Ukrainska narodna respublika 1918–1923. Dokumenty i materialy u 5-kh tomakh. Tom 3 u dvokh knykh. Knyha 1 / Kerivnyk roboty i vidp. redaktor O. Karpenko. – Ivano-Frankivsk: Lileia–NV, 2005. – 644 s.
24. Bukovyna v konteksti yevropeiskykh mizhnarodnykh vidnosyn (z davnykh chasiv do seredyny XX st.) [Kol. monohr.] / V. M. Botushanskyi, S. M. Hakman, Yu. I. Makar ta in. Za zah. red. V. M. Botushanskoho. – Chernivtsi : Ruta, 2005. – 744 s.

Аннотация

В статье проанализировано румынскую оккупацию Покутье и Галицкой Гуцульщины в ходе национально-освободительного движения западных украинцев (май – август 1919 г.). С[а]р[а]ктеризировано дипломатические и военные планы Румынии, Польши, Антанты относительно захвата юго-западной части Галиции; освещено ход выполнения румынскими войсками наступательной операции «Покутье» в конце мая 1919 г., показано причины поражений украинских вооруженных сил; раскрыто особенности формирования оккупационного режима в регионе, прослежено непростые взаимоотношения между румынской и польской военной администрации на захваченных землях в июне-августе 1919 г.

Ключевые слова: *Покутье, Галицкая Гуцульщина, Антанта, оккупация, оккупационная власть, военная администрация.*

Annotation

In the article the Romanian occupation of Pokuttya and Galician Hutsulshchyna in the national liberation struggle of the Western Ukrainians (May – August 1919). The diplomatic and military plans in Romania, Poland and Entente according to the capture of the south-eastern part of Galicia are characterized. Romanian occupation of Pokuttya and Galician Hutsulshchyna met Entente plans according to the containment of Bolshevism, and Poland was favorable to the final stage of Ukrainian-Polish war as distracted on the southern front, a lot of military material resources of West Ukrainian People's Republic.

The preparation of Romanian command to organize military action against West Ukrainian People's Republic. There was indicated that fact that the Romanian government required decisive repressive measures against those who with Romanian occupation of Bukovina moved to Galicia. In turn, the government tried West Ukrainian People's Republic to hedge against possible aggression of Romania in diplomatic way. However, negotiations with the Romanian authorities were failed.

Deals with the course of offensive operations «Pokuttya» which was held by Romanian troops at the end of May 1919. The reasons of defeats Ukrainian military units were shown. The capture south-eastern part of Galicia proved quite easy for the occupants. It should be also recognized the unwillingness of the Ukrainian military units to defend Pokuttya and Galician Gutsulshchyna because the main attention was directed to conduct Ukrainian-Polish war on other fronts. The guidance of West Ukrainian People's Republic did not take decisive, diplomatic, military and strategic decisions in solving problems.

The features of the occupation formation regime in the province. The counties were led by military commanders who were subordinated by territorial committee. The Dniester river was divided into sectors. Romanian military authorities in three counties Pokuttya and Galician Hutsulshchyna the Poles were appointed prefects and their deputies – Ukrainians. In the other three counties prefects were appointed Ukrainians and their deputies – Poles. The occupation authorities imposed a monetary circulation Romanian currency – lei having abolished the compulsory course of Ukrainian hryvnia. This led to the difficult financial situation of the province's population.

A sphere action division of Polish and Romanian troops was held. However, the occupation of the land was the center of contradiction of Romanian and Polish military

command. And, as sources confirm, the local Ukrainian population has requested assistance from the Romanian occupation authorities to suspend robbery and extortion of Polish troops.

Once at the beginning of July 1919 Polish troops launched an offensive against the army of West Ukrainian People's Republic, Romanian command has reviewed the troops deployment in northern Bessarabia, Bukovina and in Pokuttya and during the second half of August 1919 with the Romanian army it evacuated Pokuttya and Galician Hutsulshchyna. The territory of southeast part of Galicia was in the hands of Poland.

Keywords: *Pokuttya, Galician Huzulschyna, Entente, occupation, occupation authorities, military administration.*

УДК94:351.776.3 (477+430) «1990/2014»

**Тетяна Черкас
(Київ)**

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ З ПОШУКУ Й ПЕРЕПОХОВАННЯ ЖЕРТВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1990-ТІ – 2014 РР.)

Автором аналізується діяльність громадських інституцій України та Німеччини в контексті проблеми пошуку й перепохованням жертв Другої світової війни наприкінці ХХ-го – на початку ХХІ ст. Розглядається робота Народного союзу Німеччини з догляду за військовими похованнями, Всеукраїнського громадського об'єднання «Союз «Народна пам'ять» та інших громадських організацій обох країн з пошуку, ексгумації, перепоховання та увічнення пам'ять жертв Другої світової війни на території України у 1991-2014 рр.

Ключові слова: *Україна, Федеративна Республіка Німеччина, Друга світова війна, жертви війни, пошукові організації, ексгумація, перепоховання.*

У ХХ ст. теренами України пройшли дві світові війни, а мільйони українців стали жертвами жорстоких репресій на політичному й етнічному ґрунті. Нажаль, до цього часу однією з «білих плям» в історії ХХ ст. залишається сумний мартиролог жертв останньої світової війни, сотень тисяч невідомих, зниклих безвісти, полеглих на фронтах, загиблих під час визвольних змагань, жертв репресій, голодоморів і каральних операцій, борців за волю України. Тисячі людських тіл було нашвидкуруч засипано землею у вирвах від вибухів авіабомб і снарядів, бездушно скинуто у ями, придорожні кювети, яри та колодязі. Саме цим зумовлено актуальність нашого дослідження.

За часів СРСР пошукові загони, що займались розшуком місць поховань та встановленням прізвищ полеглих, опікувалися виключно могилами червоноармійців. Поховання ж ворога – німецьких солдатів і офіцерів – цілеспрямовано нищилися. Із здобуттям незалежності Україна, як і будь-яка інша цивілізована країна світу, обрала шлях дотримання загальнолюдських цінностей, й на рівні держави і громадянського